
A POSZT-SZUBURBANIZÁCIÓ JELLEMZŐI EGY HAZAI AGGLOMERÁCIÓS ALKÖZPONT, GÖDÖLLŐ PÉLDÁJÁN

Halász Levente

THE CHARACTERISTICS OF POST-SUBURBANISATION ON THE EXAMPLE OF GÖDÖLLŐ, A SUB-CENTRE OF THE BUDAPEST AGGLOMERATION AREA

Post-suburbanisation is one of the brand new and little researched urban-evolutional processes, featuring the metropolitan areas of the countries which situate eastwards from the Iron Curtain. The examples of post-suburbanisation were examined firstly in the middle of the 20th century in the metropolitan area of Chicago and Los Angeles. Afterwards the characteristics of this phenomenon were appeared throughout both the Western European metropolitan areas (London, Paris, Copenhagen, Bruxelles) and in the Far East (Tokyo, Soeul), as well. Most of the significant features of post-suburbanisation were noticeable all over the Post-Communist countries (e.g. Hungary) and the newly developed countries (e.g. Mexico), nevertheless they are not typical, rather similar to the phenomenon, mentioned above. The most important reasons of this certain dissimilarity are; the differences among the social and economical development of the countries, the parallel and confused presence of the urban-evolutional sections (urbanisation, suburbanisation, dezurbanisation, re-urbanization) after the Changement of the Post-Communist regimes as well as the delayed urban development.

In order to make it thoroughly understandable, it is important to define relevantly post-suburbanisation; The periurban settlements – that are situated in the polycentral metropolitan areas – are featured by residential, commercial, administrative, economical and socio-cultural decentralisation and multifunctionality. Those settlements belong to the post-suburbia (independently from the territory and the population), that situate in the proximity of the urban core, their economy is highly tertierisated and they have various and high-quality municipal functions. Thereby these – so called – post-suburban settlements are widespreading an independent catchment area, covering not only numerous settlements in the surrounding, but some districts of the central city. The directions of the commuters who live in the catchment area of the post-suburbia are changing continuously towards the new periurban centre, instead of the centre of the metropolitan area. This process leads to the gravity-reduction of the urban core.

The most important obligatory characteristics of post-suburbia are; developed transportation system, direct proximity to motorways or expressways, rapid accessibility of the urban core, surplus commuting (more people are commuting towards post-suburbia than to the central city), high-quality educational institutes, numerous commercial and other service units, different workplaces – especially for highly educated and creative people) and innovation centres. The city of Gödöllő is truly characterised in high-quality by all of these features. It is strengthening the hypothesis that the town's functions, appearance refer to become a real post-suburbia. The complex catchment area – apart from the situation in Hungary's biggest agglomeration area and the proximity (only 30 km) of Budapest – of Gödöllő exceedingly widespread, covering plenty of settlements in the neighboring counties (such as Jász-Nagykun-Szolnok, Heves, Nógrád), moreover almost the whole territory of Pest county's eastern parts and the some districts of the capital. These information are well proved by the cross-commuting features, the extensive area where the employed people are coming daily to Gödöllő, the catchment areas of the intermediate educational institutes and the university, which occasionally exceeds 40-60 km.

Gödöllő – that permanently and dynamically changes its economical, social and existential features, its supplying functions and modernised urban landscape – is an adequate example of the old-new centre-formation in the Budapest Metropolitan Area. The town (post-suburban settlement) is becoming apparently one of the inferior centres next to the urban core, consequently slowly but permanently new recentralisational processes are peculiar through the Budapest periurban area.

BEVEZETÉS

A poszt-szuburbanizáció Magyarország, sőt az egykori Vasfüggönytől keletre fekvő országok metropolisz-térségeinek relatíve új és kevésbé ismert, kutatott városvolúciós részfolyamata. Célom kettős. Egyrészt komplex, különböző szakirodalmakra támaszkodó leírást kívánok adni a jelenségről, valamint fontosnak tartom összevetését a hozzá leginkább hasonló és gyakran nehezen elkülöníthető városvolúciós szakasszal, a szuburbanizációval. Másrészt azon hipotézisemet támasztom alá, miszerint Gödöllő - a budapesti agglomeráció keleti szektorának egyik legnépesebb és leginkább multifunkcionális városa – hazánk települései közül, Budaörssel egyetemben az a település, amellyel kapcsolatban a poszt-szuburbanizáció karakterisztikái leginkább relevánsak. Ezt különböző vonzáskörzet-vizsgálatok (oktatási, munkahelyi, ingázási, adminisztratív, kereskedelmi) segítségével és az agglomeráció hasonló népességszámú, funkciójú városaival való összehasonlítás alkalmazásával mutatom be.

POSZT-SZUBURBANIZÁCIÓ

Mint a városfejlődési szakaszok mindegyike, a poszt-szuburbanizáció iskolapéldái is az Egyesült Államokban találhatóak. Los Angeles és Chicago metropolisz-térségek kutatása során írták le először a jelenséget az 1950-es években. Ezt követően néhány évtized elteltével a poszt-szuburbanizáció karakterisztikái mind a nyugat-európai (pl.: London, Párizs, Koppenhága), mind a távol-keleti (pl. Tokió, Szöul) metropolisz-térségekben is kimutathatóak voltak. A poszt-szocialista országokban (pl. Magyarország) és más újonnan fejlődő országokban (pl. Mexikó) a folyamat bizonyos jellegzetességei észlelhetőek, de nem lehet típusosnak nevezni. Ennek okaként a késleltetett városfejlődés, a társadalmi-gazdasági fejlettség színvonalának differenciáltsága, valamint a poszt-szocialista államok rendszerváltozásai után bekövetkezett városfejlődési szakaszok párhuzamos, néhol konfúz együttes megjelenése hozható fel.

A folyamat teljes körű megértése érdekében nélkülözhetetlennek tartom a minél többoldalú, mind nyugat-európai, mind tengerentúli, mind hazai kutatók által megadott definíciók, leírások ismertetését;

Olyan posztmodern urbanizációs folyamat, amely kiküszöböli az urbánus és rurális területek közti klasszikus ellentétet a gazdasági és szocio-kulturális életben (BORSODRF, A. 2005).

Modern metropoliszok korszakának (tehát a funkciók magvárosokba való tömörülésének stb.) a 20. század legvégére (pl. USA, Nyugat-Európa), 21. század elejére (pl.: Közép-Európa, Kelet-Ázsia) vége van. Ez nem a nagyvárosok eltűnését jelenti, hanem a kulturális, szociális, politikai, gazdasági dominanciájuk megváltozását azzal szemben, ami régen volt. Folyamatosan erősödik egy újfajta urbánus forma és életstílus, de ez természetesen nem helyettesíti, csak kiegészíti a metropoliszokat. Az elmúlt 30 évben a szuburbia decentralizálta és recentralizálta a metropolisz-térségeket, redukálva és újraépítve az addig uralkodó monocentrikus urbanizációs folyamatokat. Ez egykor (a modern városfejlődés idejében) az összes centrifugális és centripetális erő összpontosította az egyedüli gravitációs csomópontban (=központi magtelepülés).

A posztfordista reindusztrializáció által elsősorban high-tech és más csúcstechnológiai iparágak központjaiknak új ipari tereket választotta, egyre messzebb a tradicionális belvárostól, üzleti negyedtetől (CBD). Ezen újonnan intenzív gazdasági, társadalmi, egzisztenciális fejlődést mutató települések nemcsak szatellit településekké váltak, hanem új gravitációs csomópontokká, szuverén városokká. Ennek a változásnak a gyorsasága és erőssége az adott térség gazdasági fejlettségétől, földrajzi elhelyezkedésétől, globalizációs kapcsolatrendszerének kiépítettségétől függ.

Ezekben a régi-új vonzásközpontokban jellemző folyamat a helyi és térségi kultúrák keveredése, ún. olvasztótégelyként való működésük, valamint új függőségi rendszerek kialakulása (SOJA, E. 2000).

Az autópályák és elkerülő utak elősegítették a szuburbia fejlődését és azokon belüli új centrumképződést, amely területek egyre inkább versenytársaivá válnak a központ üz-

leti-ipari negyedeivel a gazdasági tevékenység tekintetében. Egyre több munkahely települ a szuburbán alközpontokba, ezáltal egyre tágabb és diverzifikáltabb vonzasközpontot és komplexebb kapcsolatrendszereket létrehozva. Ezen új centrumokba egyre több közraktár, bevásárlóközpont települt, amely folyamat a kelet-közép-európai országokban radikális gyorsasággal ment végbe a '90-es évek második felétől (TÓTH G. 2004).

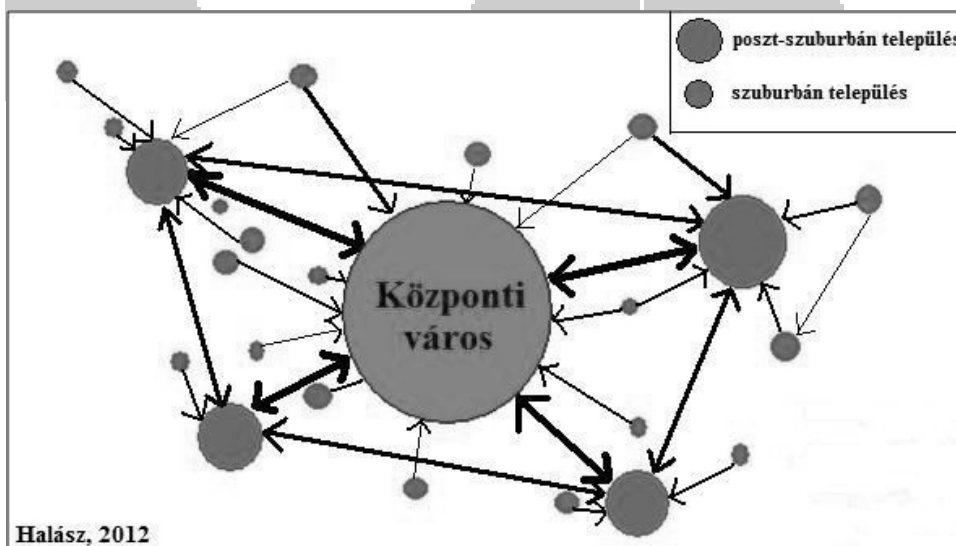
Az 1980-as-90-es évektől a lakóhelyi szuburbanizációt, a kereskedelem és az ipar átalakulását követően a szuburbán téren belül átalakult az ingázás jellege, a munkahelyválasztás jellege és motivációi. Ma már ezekben a térségekben az ingázás mértéke nagyobb a szuburbán települések között, mint a magváros és a szuburbán települések között, tehát elkezdődött a periférián belüli (szuburbán téren belüli) centrumképződés. Ennek következtében a nagyvárosok periurbánus térségeinek új (al)központjai, vonzasközpontjai alakultak ki (IZSÁK É. 2003).

A szakirodalmakban fellelhető adekvát információkat összegezve az alábbi definícióval mutatható be komplexen a poszt-szuburbanizáció jelensége;

A policentrikus struktúrájú agglomerációs térségben elhelyezkedő periurbánus településekre jellemző a lakóhelyi, kereskedelmi, szocio-kulturális, ökonómiai, adminisztratív decentralizáció és a multifunkcionalitás. Azon települések mondhatóak poszt-szuburbának (népességszámtól és közigazgatási területtől függetlenül), amelyek a központi város környékén helyezkednek el, terciarizált gazdaságúak, valamint a települési funkcióik diverzitása, minősége által önálló, területileg egyre bővülő vonzaskörzetet alakítanak ki a környező településekre, illetve a központi városra is. Az agglomerációs alközpont vonzaskörzetébe tartozó települések ingázási irányai a központi város helyett egyre inkább az új, periurbánus centrum felé vezetnek, ezáltal a központ súlya csökken az egyre bővülő agglomerációs népesség számára.

Az 1. ábra egy policentrikus struktúrájú agglomerációs térség típuspéldáját mutatja, ahol a legtöbb funkcióval, legkiterjedtebb vonzaskörzettel a magtelepülés rendelkezik, de tőle eltérő távolságban több periurbánus alközpont fejlődött ki, amelyekre szintén a multifunkcionalitás jellemző. Emellett egyre több és távolabb elhelyezkedő település is ezen alközpontoknak (poszt-szuburbia) vonzaskörzetéhez tartoznak, természetesen a központi város vonzaskörzete mellett. Az ábrán látható nyilak vastagsága a vonzásfüggés erősségét és irányát mutatják. Ez is alátámasztja azt a tényt, miszerint az áramlások dinamizmusa, az oda-visszaható függőségi viszonyok jellemzik ezeket a metropolisz-térségeket. Szignifikáns függőségi viszony áll fenn a magtelepülés és az alközpontok között, tehát a policentricitás által csak nagyobb mértékű szuverenitása lesz az alközpontoknak, de a települési funkciók terén nem vehetik fel a versenyt a magtelepüléssel.

1. ábra: Policentrikus agglomerációs térség (poszt-szuburbán és szuburbán településekkel)
 Figure 1 A polycentric agglomeration area (with post-suburban and suburban settlements)

A POSZT-SZUBURBÁN TELEPÜLÉS KIALAKULÁSÁNAK ELŐFELTÉTELEI, JELLEGZETESSÉGEI;

- Központi magtelepülés gyors elérhetősége egyéni és közösségi közlekedés igénybevételével;
- Fejlett, csomópontokkal ellátott közlekedési hálózat;
- Autópálya közvetlen közelsége autópálya-lehajtóval;
- Diverzifikált profilú, minőségi oktatási bázisok;
- Számos kereskedelmi és egyéb szolgáltató egység;
- Nagyszámú, sokrétű (szekunder, de elsősorban terciér és kvaterner szektorbeli ágazatok) munkahelykínálat;
- Innovációs bázisok;
- Népeségszám-szerinti településhierarchiában elfoglalt helynek megfelelő vonzáskörzetnél kiterjedtebb vonzáskörzet;
- Keresztingázás, ingázási többlet (nappali népesség > éjszakai népesség).

POSZT-SZUBURBANIZÁCIÓS FOLYAMAT ÁLTAL JELLEMEZHETŐ TELEPÜLÉSEK KÜLÖNBÖZŐ TERMINOLÓGIÁJA;

Poszt-szuburbia: Azon település, amelyen megvannak a poszt-szuburbanizációs folyamat jellegzetességei.

Edge-city (peremváros¹): Üzleti, szórakozási, kereskedelmi koncentrációk a nagyvároson kívül, típusosan az USA-ban jellemzőek és kialakulásuk elsődleges előfeltétele a gyors, hatékony megközelíthetőség (GARREAU, J. 1991).

Edgeless city: Üzleti tevékenységek megjelenése a peremvárosok körül. Az edge city következő fázisaként tartják számon. Általában amorf szerkezet, alacsony beépítettség jellemzi, ahol az épületek izolált csoportokban helyezkednek el, amelyeket könnyedén csak autóval lehet megközelíteni, tehát sem a tömegközlekedés, sem a gyalogos megközelíthetőség nem élvez prioritást kialakításuknál, emiatt többnyire autópályák mentén, autópálya-csomópontok közvetlen szomszédságában helyezkednek el (HARTSHORN, T. 2003).

Technoburbia: Agglomerációs térségben elhelyezkedő, edge cityhez hasonló település, ahol a K+F szektor szerepe kiemelendő (FISHMAN, R. 1987).

Belső bohgyók: A policentrikus konglomeráción (agglomeráción) belül nagyobb népességtömrölések, multifunkcionális városok találhatóak – esetleg a történelem során is központi funkciókkal – a nagyváros környezetében. Ide sorolják a budapesti agglomeráció települései közül Gödöllőt, Budaörsöt, Érdet, Vácot, Pilisvörösvárt, Szigetszentmiklóst, Dunakeszit, Százhalombattát (BARTHA GY. 1999).

Szub-center (=alközpont): *Gilli* történelmi okokkal magyarázza az USA-beli és európai poszt-szuburbanizáció által létrejött alközpontok geneziséét. Szerinte az USA-ban azért alakultak ki erőteljesebb, nagyobb vonzáskörzettel rendelkező komplex alközpontok a policentrikus metropolisztérségben, mivel a városoknak nincs több száz, esetleg több ezer éves múltjuk, nem alakult ki tradicionális belváros, hosszú múltra visszavezethető társadalmi-gazdasági kapcsolatok rendszere. Ez a helyzet megkönnyíti más, új központok fontossá válását, konkurens várossá növekedését (GILLI, F. 2009).

¹ Az edge city angol kifejezés peremvárosra való szó szerinti fordítását és geográfiai használatát nem támogatom, ugyanis nem hordozza magában azt a többlet jelentéstartalmat és mellékes információt, amelyet az angol változat, pl.: Érd Budapestnek, Felsőzsolca Miskolcnak, Glyfada Athénak peremvárosa, de az edge cityre jellemző posztmodern funkciók egyikével sem rendelkeznek. Ez az oka, amiért munkámban következetesen az edge city és nem a peremváros kifejezést használom.

Exopolisz: Nagyváros határain kívül levő, a városi funkciók terén nagy változatosságot és magas minőséget mutató, általában történelmi városmag nélküli nagyobb lélekszámú település (SOJA, E. 2000).

POSZT-SZUBURBANIZÁLÓDÁS EKVIVALENS FOGALMAI;

Periurbanizáció: A szuburbanizáció egyik – árnyalatnyi különbségtől eltekintve – szinonimája. A városi fejlődés központi maghoz képest marginális elhelyezkedésére, rurális térségekben való városi funkciók, városi létforma megjelenésére utal, amely folyamat elsősorban az 1970-es évektől létezik. Ezen periurbanus települések attraktív telephelyet jelentenek tudásorientált iparágak letelepedéséhez, ezáltal ún. tudásközpontok létrehozásához (http://www.insee.fr/fr/themes/document.asp?ref_id=1889).

Előrehaladt agglomerálódás: *Beluszky* már a 20. század legvégén felfigyelt a budapesti agglomerációs települések közötti differenciált fejlődésre, ugyanis Budaörsöt és Gödöllőt megkülönböztette a többi periurbanus településtől az ingázási, valamint munkahelyi jellemzői miatt. Vizsgálatai alapján bebizonyosodott, hogy ezen településeken intenzív ún. keresztíngázás zajlik, tehát egy tipikus agglomerációs központ és a vonzáskörzetében lévő alacsonyabb hierarchia-szintű település egyirányú (központ irányába mutató), konstans kapcsolatai helyett fordított irányú, esetenként többirányú ingázási kapcsolatok jelennek meg, amelyek az adott (poszt-szuburban) település konszolidált vonzáskörzetét jelzik. Ez a két település egyenként több mint 6000 munkavállalót fogadott, valamint munkahelyeinek 45-65%-át vidékiek töltötték be, sőt ez a folyamat azóta még meghatározóbb lett.

Perifériális reaggglomerálódás: három típusát különböztetjük meg a nagyvárosi térségeknek; monocentrikus, kevert és policentrikus.

A poszt-szuburbanizáció tipikusan a policentrikus, illetve kismértékben a kevert metropolisztérségek sajátossága. *Gilli* szerint az emberek és munkahelyek decentralizációja az urbanus térségekben policentrikus formát vett fel új munkahelyi központokat létrehozva. Ezért nevezi perifériálisnak, ugyanis a centrumképződés a központi város urbanus, esetleg szemi-rurális térségében jön létre, ahol az újonnan kialakult, megnövekedett központok körül kisebb fokú agglomerálódás, valamint dinamikus kapcsolatrendszerek kiépülése megy végbe.

Diffúz urbanizáció: Mely az általam vizsgált folyamatnak a földrajzi térben való elterjedését mutatja (BORSZDORF, A. 2005).

Urbanus fragmentáció: A (poszt-) szuburbanizációs folyamatok egyenetlen megjelenését tükrözi, tehát a földrajzi tér bizonyos területein domináns, máshol akár meg sem jelenik (BORSZDORF, A. 2005).

Intenzív szuburbanizáció: A szuburbanizációra nem csak kvantitatív növekedés (pl.: népességszám, ipari létesítmények száma stb.) jellemző, hanem szignifikánsan megjelenik a kvalitatív növekedés is, amely a poszt-szuburbanizációt megalapozza.

Olyan mérsékelt és akár kontrollált településnövekedésről van szó, amelyben komplex, jól működő város létrehozása a cél, valamint olyan funkciók betelepítése, amely a térség, sőt akár a központi magváros színvonalas kiszolgálására is alkalmas.

SZUBURBANIZÁCIÓ ÉS POSZT-SZUBURBANIZÁCIÓ

A 2. ábrában összevetem az urbanizációs szakasz utáni ún. második városevolúciós fázist, tehát a szuburbanizációt annak jellegzetes, de nem minden metropolisz-térségben megjelenő formájával, a poszt-szuburbanizációval. Az összehasonlításból látszik, hogy míg az előbbi folyamatra az extenzivitás, a monofunkcionalitás és a gyakoribb területi elterjedés jellemző, addig utóbbira az intenzivitás, az eseti, a periurbánus tér kitüntetett pontjain való megjelenés és a települési funkciók diverzitása jellemző.

2. ábra: A szuburbia és poszt-szuburbia összehasonlítása
Table 2 The comparison of suburbia and post-suburbia

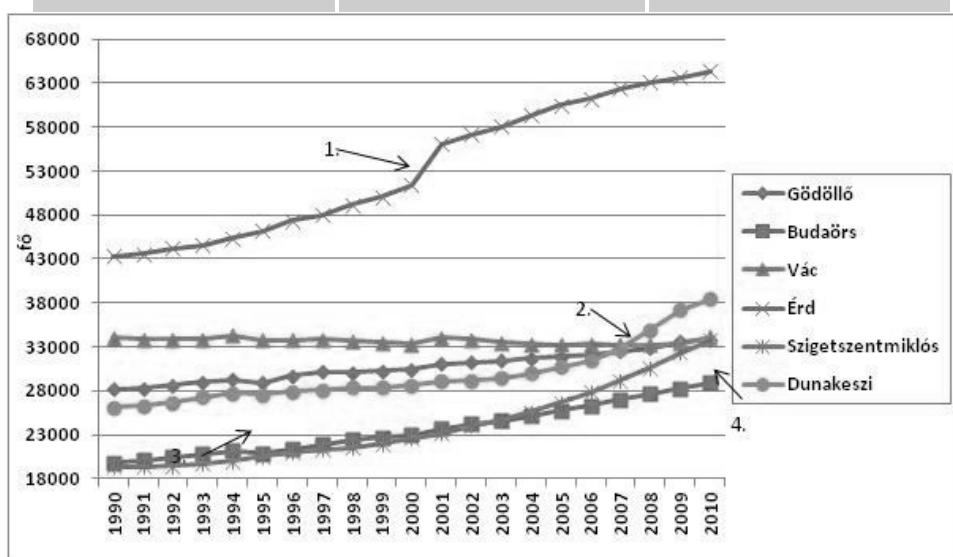
Jellemzők	Szuburbia	Poszt-szuburbia
Elhelyezkedés	Koncentrikusan a magváros körül.	Patchwork-szerű, a tér kitüntetett pontjain való megjelenés.
Központi várostól való dependencia	Teljes mértékben a vonzásában áll.	Nagyfokú szuverenitás, folyamatos a függőségi viszony csökkenése.
Települési népszámszám-változás	Dinamikus és permanens növekedés.	Dinamikus és permanens növekedés.
Funkciói	Városmag-kiegészítő jelleg.	Független zónák, rurális, urbánus vagy szemi-rurális jelleg.
Településkép	Homogenizálódás, amerikanizálódás	Homogenizálódás, amerikanizálódás
Infrastruktúra	Alapinfrastruktúra, néhol elégtelen szolgáltatások.	Speciális infrastruktúra, a település teljes területére kiterjedő jó minőségű szolgáltatások.
Magyarországi példák	Érd, Pécel, Gyömrő, Pomáz, Göd	Budaörs, Gödöllő

GÖDÖLLŐ VÁROS JELLEMZÉSE

Gödöllő a Budapesti agglomerációs térség keleti szektorának abszolút központja. A Rendszerváltozás után elsősorban a főváros keleti kerületeiben élő középosztályhoz tartozók kedvelt szuburbán célpontja lett, amely következtében permanens és dinamikus növekedésbe kezdett a népességszáma (1990: 28000 fő, 2011: 34000 fő). Ez a növekedés mégis eltér más, az agglomerációhoz tartozó települések növekedési ütemétől, ahol egyes esetekben húsz év alatt a népességszám megduplázódásnak lehettünk tanúi (3. ábra). Ezek a települések mai napig is súlyos infrastrukturális lemaradással és

az extenzív fejlődés következményeiként fellépő egyéb problémákkal (pl.: állandó közlekedési dugók, szervezetlen közösségi közlekedés, sűrű beépítés, rendszertelen településkép stb.) rendelkeznek. A népességszám napi változását vizsgálva pedig kiderül, hogy tipikus alvótelepülések, tehát az éjszakai népesség nagymértékben meghaladja a nappalit, az ingázás általában egyirányú (Budapest felé). Gödöllő és Budaörs – az agglomeráció két poszt-szuburbán alközpontja – ezzel ellentétben intenzív fejlődésbe kezdett 1990 után. Népességszáma növekedett, de mérsékelt, valamint ez teljes mértékben párhuzamosan zajlott az infrastrukturális hálózatok minőségileg is megfelelő kiépítésével. Ezek alapján magát a szuburbanizáció folyamatának két alaptípusát különböztetem meg; az extenzív (pl.: Érd, Göd, Pomáz) és az intenzív (pl.: Gödöllő, Budaörs) szuburbanizációt.

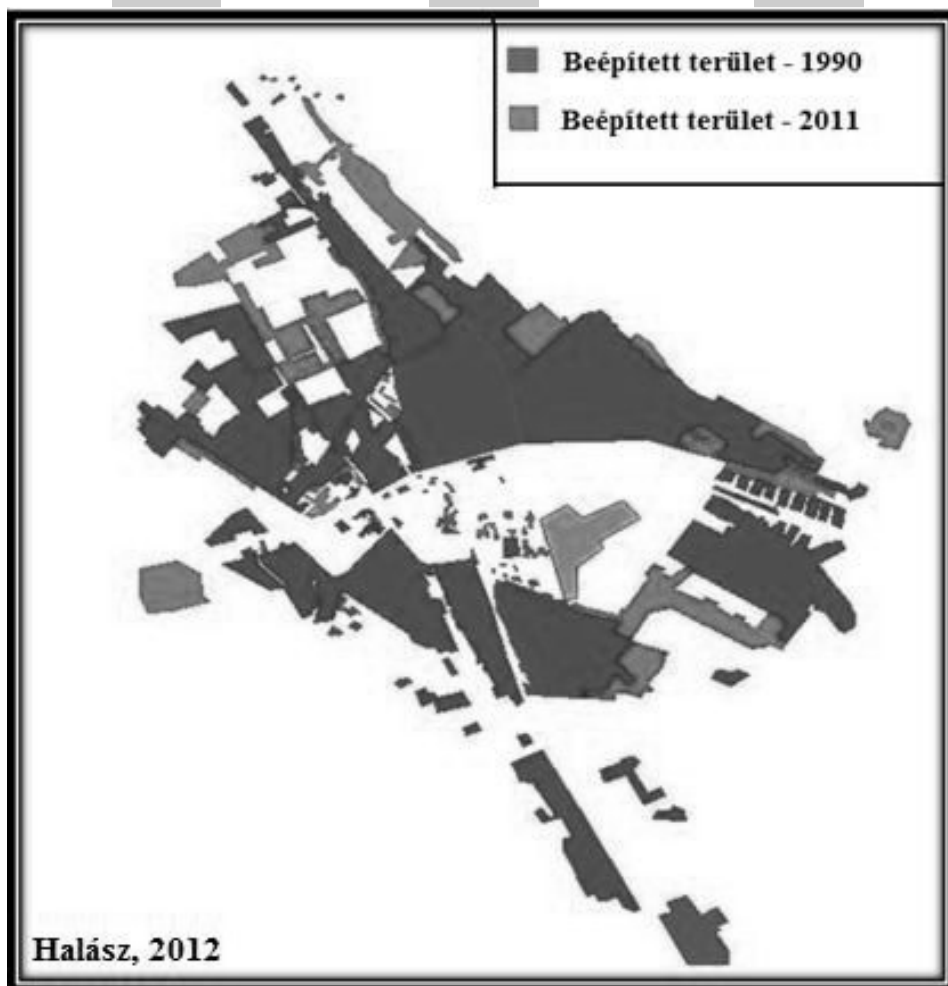
3. ábra: A budapesti agglomeráció legnépesebb településeinek népességszám-változása (1990-2011)
Figure 3 Population change in the largest settlements of the Budapest agglomeration (1990-2011)

Fontos ismérve a szuburbanizációnak és a poszt-szuburbanizációnak is a települési beépített terület növekedése. Ebben is nagy differenciák lehettek fel a különböző agglomerációs települések között, ugyanis a rendelkezésre álló potenciális, még nem beépített terület, a szomszédos településekkel való viszony, a nagy területigényű ipari és szolgáltató létesítmények, a helyi önkormányzatok népességszám változással kapcsolatos véleménye stb. nagymértékben meghatározza a beépített terület növelésének mértékét és ütemét. E tekintetben Gödöllő kivételt képez a főváros környéki települések között, ugyanis adminisztratív úton lassítja, egyes esetekben akadályozza a helyi

önkormányzat a beépítést. A Helyi Építési Szabályzat rendelkezik arról, hogy csak és kizárólag teljes mértékben közművesített területeken kezdődhet meg a beépítés és a városvezetés az utóbbi néhány évben kifejezetten ellenezte a településre való beköltözést, ugyanis az eddigi kordában tartott fejlődést szeretnék továbbra is fenntartani. A településen az elmúlt 20 év alatt történt beépített területnövekedést a 4. ábra mutatja. Ezzel ellentétben vannak olyan agglomerációs, főként alvótelepülések, ahol a '90-es terület több mint kétszerese van jelenleg beépítve és súlyos problémákkal küszködnek emiatt (pl.: Érd, Veresegyház, Kistarcsa, Szigetszentmiklós).

4. ábra: Gödöllő beépített területváltozása (1990-2011)
Figure 4 The change of built-up areas in Gödöllő (1990-2011)

A település jelenlegi fejlett és a csúcstechnológia irányába fejlődő iparának alapjait a szocialista érában építették ki, amikor Gödöllőre – nyersanyag és nagy mennyiségű, iparilag is használható víz hiányában – vegyipari és gépipari üzemeket telepítettek, amely következtében iparvárossá nőtte ki magát. A Rendszerváltozást a város ipara nem sínylette meg, ugyanis a vegyipari, elektronikai és gépipari ágazatok az 1990-es évek elején is konjunktúráisan fejlődtek, tehát Gödöllőn nem volt gazdasági recesszió, nagymértékű, hirtelen megjelenő munkanélküliség jellemző.

Jelenleg a település az ún. search unemployment kategóriába tartozik, tehát munkanélküliségi rátájának értéke – a recens válság ellenére is – 3-4% körüli, amely az országos érték harmada-negyede. Gazdasági szerkezetére abszolút mértékben a posztfordista terciarizáció jellemző, ugyanis a szolgáltató szektor részaránya 83% az ipar 12 és a mezőgazdaság 5%-os értékével szemben (KSH TELEPÜLÉSI STATISZTIKAI ÉVKÖNYV, 2009). A fejlett ipari struktúrák fennmaradásának oka, hogy Gödöllő ipari üzemének profiljai (könnyűvegyipar, elektronikai ipar, kozmetikai ipari) nem a válságágazatok közé tartoznak.

MUNKAHELYI VONZÁSKÖRZET

A város a keleti agglomeráció egyik legfontosabb ingázási célpontja, főként az Aszódi, Pásztói és Hatvani kistérségek településeiről érkeznek gödöllői munkahelyekre. Ennek oka Gödöllő városának gyors és könnyű megközelíthetősége, az előzőekben említett három kistérségre jellemző magas munkanélküliség és a diverzifikált munkahelykínálat relatív hiánya, amely Gödöllőn megtalálható. Kiemelkedő fontosságú Budapest szerepe, ahonnan napi szinten több ezren érkeznek a helyi munkahelyekre, tehát részt vesznek a főváros és Gödöllő közötti keresztingázásban. Természetesen a központi város túlzott közelsége elszívó hatást is gyakorol a városra, de multifunkcionalitása, munkahelykínálatának sokrétűsége ezt tudja ellensúlyozni.

Látványosan elkülönül Gödöllő a keleti és nyugati vonzaskörzete. A kevésbé fejlett keletre fekvő, főként kistelepülésekről elsősorban a város ipari munkahelyeire migrálnak dolgozók, míg nyugatról, Budapest irányából leginkább a szellemi foglalkozásúak érkeznek. A helyi munkaerő – az országos átlagnál jelentősen magasabb képzettsége miatt – nagyobb arányban végez szellemi munkát a településen, mint az ide naponta ingázók. Munkahelyi vonzaskörzete, csakúgy, mint az oktatási, ingázási stb. vonzaskörzetek, túlnyúlik a kistérség határain, sőt ez mutatja a legnagyobb kiterjedést, mivel jelentősen lefedi a dél-nógrádi térséget, ahol több településnek elsőszámú foglalkoztatója gödöllői munkahely.

Technopolisz-jelleg: Gödöllő városát tudományorientált iparra és K+F tevékenységre épülő technopolisz fogalommal illetik (KOVÁCS Z. 2006). Ezt a település iparszerkezetének a csúcstechnológia irányába való konszolidált elmozdulása támasztja alá. Legnagyobb foglalkoztatói szinte kivétel nélkül K+F profilú üzemek (TEVA, LEAR, Szent István Egyetem kutatóintézetei), valamint a település nyugati határában, az M31-es autópálya mellett kialakított Gödöllői Üzleti Park üzemének is kb. 90%-a ku-

tatással és fejlesztéssel foglalkozik. Itt kívánnak létrehozni inkubátorházat is, amelynek előnye, hogy a megfelelő mennyiségű alaptőkével nem rendelkező, de kreatív vállalkozóknak alapinfrastruktúrát, minőségileg megfelelő üzleti környezetet és kooperációs lehetőséget nyújtanak. Mindazonáltal technopolisznak nem, csak technopolisz karakterisztikával rendelkező településnek nevezném Gödöllőt, ahol a magyar települések között kiemelkedően magas a tudásorientált iparágak aránya. A város gazdasági struktúráján belül a tudásorientált iparágak a település regionális, országos, sőt nemzetközi innovációs szerepkörét is erősítik, valamint biztos alapot nyújtanak a konszolidált gazdasági fejlődéshez. Gödöllőt a népességszám-szerinti kis- és középvárosok halmazából „kiemeli” magasabb, multifunkcionális nagyvárosokkal egyenrangú településsé teszi. A tényezők alátámasztják azon hipotézisemet, miszerint Gödöllő városa a magyarországi poszt-szuburbanizáció adekvát példája, ugyanis a magas innovációs potenciál, a K+F szektor permanensen növekvő szerepe elengedhetetlen ismérve a vizsgált geográfiai folyamatnak.

OKTATÁSI VONZÁSKÖRZET

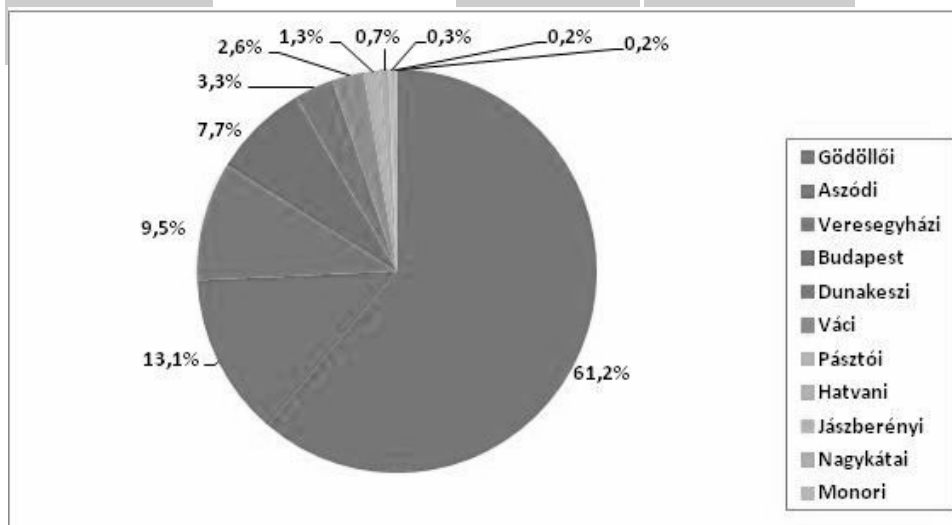
A város hét általános iskolájában és öt középiskolájában 6500 gyermek tanul, ezáltal a keleti agglomeráció legfontosabb oktatási központja is a település.

Gödöllő városának oktatási vonzókörzete bőven túlnyúlik a kistérségébe tartozó településeken, sőt még a megye- és a régióhatáron is. Az 5. ábrán látható, hogy kevesebb, mint a diákok kétharmada jár a Gödöllői kistérség településeiről, emellett erőteljesen kihat vonzókörzete az Aszódi, Veresegyházi, Dunakeszi kistérségekre, valamint a főváros keleti kerületeire is. Az oktatási vonzókörzet keleti irányba való megnyúlásának oka az ottani központi települések körülményes elérhetősége, valamint minőségi lemaradása a gödöllőiakkal szemben.

Kiemelkedő fontosságú oktatási intézménye a 2000. január 1-jén létrehozott a Szent István Egyetem, amely az ország egyik területileg legkiterjedtebb felsőoktatási integrációja. Az egyetem hét kampuszal rendelkezik (Jászberény, Szarvas, Békéscsaba, Gyula, valamint Budapesten az Ybl Miklós Építéstudományi Kar és az Állatorvostudományi Kar). Gödöllői kampuszán 8000 diák tanul és az egész agglomeráció legfontosabb felsőoktatási központjává vált, ezáltal az oktatás terén Budapest fontos ellenpólus, amely szintén jele a város poszt-szuburbán profiljának.

5. ábra: Gödöllő középfokú oktatási intézményeiben tanuló diákok származási kistérségeik szerint (2011)

Figure 5 Share of students attending secondary schools in Gödöllő, by sub-regions of origin (2011)

KOMPLEX VONZÁSKÖRZET

Amint a 6. ábra is mutatja, a Gödöllői kistérség települései közül a várostól keletre és délre található települések egyértelmű központja a város, de ők az agglomeráción kívül esnek, így ez nem meglepő. A munkahelyi, oktatási, adminisztratív, kulturális vonzaskörzetre és az ingázási adatokra alapozva megállapítható, hogy a város koherens vonzásába tartoznak a Gödöllői kistérség települései mellett a Veresegyházi és Aszódi kistérség települései (kistérség-központjaikkal együtt), valamint ha nem is teljes mértékben, de parciálisan Mogyoród település, illetve a Pásztói és Hatvani kistérség néhány községe. Budapesttel kapcsolatban nehéz objektív véleményt formálni, valamint Gödöllőnek a fővárosra ható vonzása sem az egész nagyváros területére, hanem elsősorban a keleti kerületekre hat, de bizonyosan kijelenthető, hogy a vizsgált tényezők tükrében a fővárosra Gödöllő rendelkezik az egyik legerősebb keresztirányú vonzathással az agglomeráció keleti szektorának városai közül.

Mivel a poszt-szuburbanizáció egyik legfontosabb jellemzője az alközponti funkciókkal rendelkező település agglomerációra és központi magvárosra kifejtett vonzathatása, emiatt az elemzést ezekkel a településekkel kezdem.

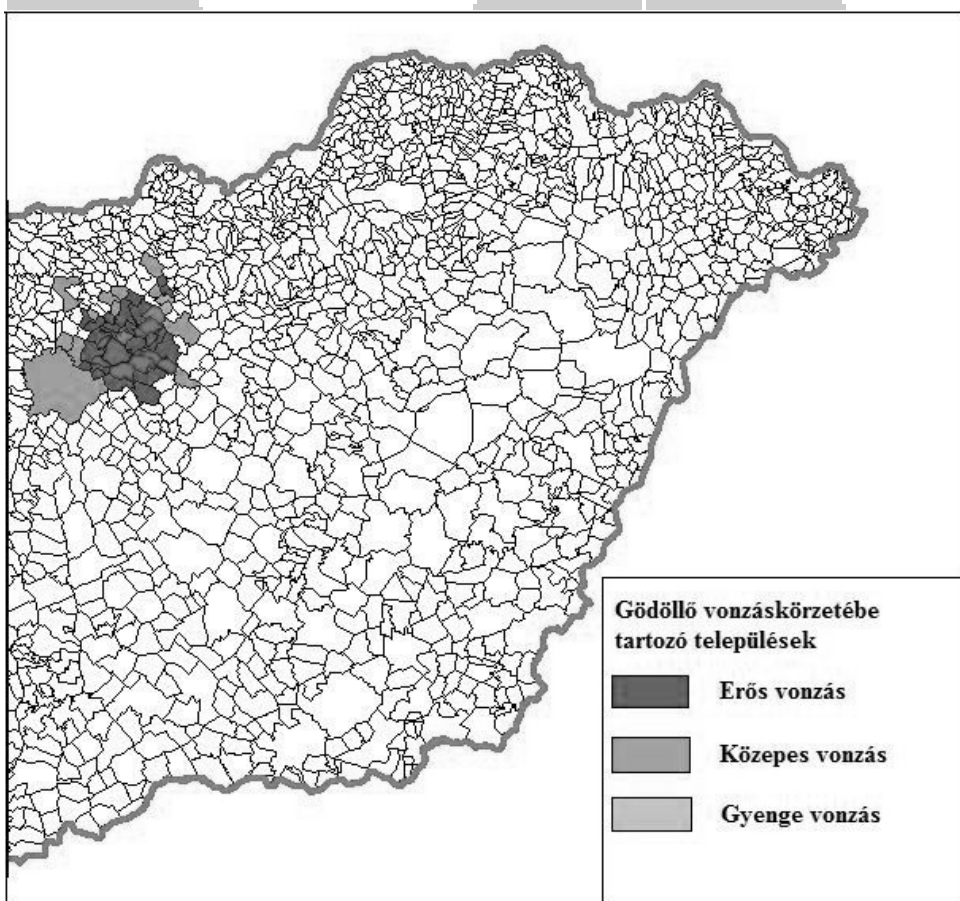
Gödöllőnek Budapestre való vonzási kapcsolatát eufemisztikus kijelentés lenne, ha közepesnek, vagy erősnek nevezném. Ennek ellenére az esetben, ha leszűkítem a kutatási területet a főváros keleti kerületeire, akkor Gödöllő fontos központi funkciókat

tölt be főként az oktatás, a kultúra és a munkahelyek területén. A budapesti agglomeráció települései közül Szada, Kerepes és Isaszeg azok a települések, amelyek abszolút mértékben a gödöllői organikus vonzaskörzethez tartoznak. Ezek a településeken kívül Aszód, Kartal, Verseg az Aszódi kistérségből, valamint Zsámbok, Valkó és Vác-szentlászló a Gödöllői kistérség keleti, gazdasági és társadalmi téren is perifériális településeinek kapcsolatrendszerei rendkívül szorosak a keleti agglomeráció alközpontjával. Az Aszódi kistérségi települések koherens függő viszonyának oka Aszód városának funkcióhiányossága főleg a munkahelyek, a kultúra és az adminisztráció területén. A Gödöllőtől keletre elhelyezkedő kistérségi települések szoros, egyirányú kapcsolatának oka a főváros időigényes megközelíthetősége és Gödöllő multifunkcionalitása, amely szükségleteiket kielégíti.

Közepes mértékben a gödöllői vonzaskörzethez tartozik az agglomerációból Veresegyház, Erdőkertes, Vácrátót, Órbottyán, Csömör, Mogyoród, Kistarcsa, Nagytarcsa. Ezek közül két település a Gödöllői kistérség tagja, viszont a fővároshoz való közvetlen közelségük redukálja a Gödöllővel való kapcsolatokat. Közepesen erős kapcsolat mutatható ki négy Nógrád megyei településsel; Palotással, Kisbágyommal, Erdőkürttel és Kállóval, amelynek magyarázata a kistérségi központjuk, Pásztó rossz elérhetősége és a nógrádi munkaerőpiac nehézségei. Dány kivételt képez a gödöllői kistérségi települések közül, ugyanis nem az agglomeráció része, mégis perifériális fekvése ellenére szorosabban kapcsolódik Budapesthez, mint Gödöllőhöz. A Galga-völgy szinte minden települése, (Tura, Galgahévíz, Hévízgyörk, Bag, Domony, Galgamácsa, Iklad) – amelyeket a magyarországi dezurbanizáció példáiként emlegetnek – úgyszintén erősebben függenek Gödöllőtől, mint Budapesttől, de a függőségi viszony mértéke kisebb, emiatt kerültek a közepes vonzás kategóriába.

Gyenge, de kimutatható Gödöllő vonzhatása számos, a településtől távolabb elhelyezkedő településsel, köztük néhány kistérség-központtal (Vác, Hatvan, Dunakeszi), illetve más kistérségbe tartozó községekkel úgy, mint Buják, Erdőtarcsa, Fót, Galgagyörk, Váchartyán, Tóalmás. Ezen községek mindegyike több központhoz tartozik adott funkciókat tekintve, de egyértelmű vonzasközpontjuk nincs.

6. ábra: Gödöllő város komplex vonzáskörzete (2011)
 Figure 6 The complex gravitation area of Gödöllő (2011)

EU ELNÖKSÉG

2010 augusztusában vált hivatalossá a döntés, miszerint a 2011 első félévi Európai Unió soros elnöki szerepét betöltő Magyarországon belül nem Budapesten, hanem Gödöllőn lesznek az elnökségi események nagyobb része. Ez a funkció Gödöllő városát nemhogy a népességszám-szerinti kis-középvárosi településhierarchiai besorolásból emeli ki, hanem nemzetközi szerepkörű európai nagyvárosokkal emeli egyenlő szintbe. A központi kormányzat az eseményeknek a fővárosból való „kitelepitését” azzal magyarázta, hogy a biztonsági intézkedések, a forgalomkorlátozások gyakran megbénítanák a főváros életét, valamint a fővárosok biztonságtechnikailag általában

nagyobb rizikóval rendelkeznek. A központi város, amely az országot a nemzetközi porondon leggyakrabban reprezentálja, annak tudatában mondja le ezt a vissza nem térő lehetőséget, ami által bizonyosan más település (ebben az esetben Gödöllő) neve fog nagyobb mértékben felértékelődni, megszilárdulni az EU történelmében. Ez a központi döntés a Magyarországra mind a gazdaság, mind a politika, mind a közigazgatás területén jellemző erős centralizációnak, Budapest vízfej-jellegének csökkenését is jelenti, tehát az – oly ritkán jelentkező – decentralizáció jele. A döntés, amely értelmében a magyar elnökség „kvázi” központja Gödöllő lett, kiemelte kis-középvárosi szerepköréből a települést és nemzetközi jelentőséget adott neki. Ez a folyamat azt mutatja, hogy Gödöllő szerepköreit tekintve tipikusan poszt-szuburbán központtá vált.

Az alábbi tényezők alátámasztják, hogy Gödöllő városa a Budapesti agglomeráció poszt-szuburbán jellegzetességeivel leginkább jellemezhető városa;

- Budapest gyors elérhetősége mind egyéni, mind közösségi közlekedési eszközökkel (vasút, HÉV, busz);
- Fejlett közlekedési hálózat;
- M3-as és M31-es autópályák csomópontja a város északnyugati határában, amely a települést biztos logisztikai potenciálhelyzetbe hozza;
- Keresztingázás, ingázási többlet (napi szinten 4000 fő jár Gödöllőről más településre (elsősorban Budapestre) és 8-9000 fő jár Gödöllőre dolgozni, tanulni);
- Nappali népességszám jóval meghaladja az éjszakait;
- Minőségi oktatási bázisok (Szent István Egyetem központja), innováció központok (pl. az ország első Biotechnológiai Kutatóintézete);
- Diverzifikált munkahelykínálat;
- Főként tercier és kvaterner szektor dominanciával jellemezhető gazdasági struktúra;
- Nagyszámú kereskedelmi és szolgáltató egység;
- Nemzetközi szintű rendezvények helyszíne (EU-Elnökség-2011).

KONKLÚZIÓ

Gödöllő városa a magyarországi poszt-szuburbanizációs folyamatok egyik releváns példája a különböző vonzáskörzet-vizsgálatokra és a poszt-szuburbanizáció diverzifikált definíció-csoportjaira alapozva nagyrészt helyénvaló. A teljes mértékben poszt-szuburbán település elnevezés használata Gödöllő esetében geográfiai túlzás lenne, ugyanis a 20. századi történelem és maga az ország gazdasági – illetve társadalmi – helyzete sem alapoza meg, hogy az Egyesült Államok metropolisz-térségeiben, illetve számos nyugat-európai nagyvárosi térségek poszt-szuburbáijával egyenrangú, jellemvonásaiban megegyező településnek nevezzük.

A Rendszerváltozás óta eltelt bő 20 év alatt, konkrétan főként az 1990-es évtized második felétől intenzíven és permanensen jelennek meg és konszolidálódnak azon tulajdonságok, jellegzetességek, amelyek határozottan alátámasztják azon állítást, miszerint Gödöllő városa a nagyvárosi periurbánus térség kiemelt pontjain (policentrikusan) létrejövő, önálló vonzaskörzettel rendelkező, a központi magtól mindinkább szuveréné váló poszt-szuburbán település magyar mintapéldája – Budaörsrel egyetemben (Izsák É. 2001). Azonban mivel a budapesti agglomeráció szuburbán városrevolúciós szakaszát is geográfiaileg precízen poszt-szocialista szuburbanizációnak nevezik – amelyre a megkésetttség, a tökéletlenség és a többi urbanizációs folyamattal való párhuzamos fejlődés jellemző –, e miatt a vizsgált jelenségre én is a poszt-szocialista jellegű poszt-szuburbanizáció elnevezést használnám. Ez a kifejezés magában foglalja a történelmi okokból keletkező különbözőségeket, valamint a tényt, hogy Budapest és agglomerációját népességszáma, a központi város globalizáltsága, nemzetközi vonzhatása miatt nem lehet típusos metropolisz-térségnek nevezni. Ennek ellenére fontosnak tartom az oly sok agglomerációs településre jellemző „egyszerű” – mind lakossági, mind ipari, mind szolgáltató szektorbeli – szuburbanizációtól megkülönböztetni. Ennek oka, hogy Gödöllő jelenkori településfejlődését, tényleges – és nem statisztikai – településhierarchiában elfoglalt helyét (pl.: több megyére kiterjedő oktatási, munkahelyi, kulturális vonzaskörzete, Budapesttől való parciális függetlensége, az EU elnökség rendezvényei, az ország legnagyobb mezőgazdasági egyeteme, az ország legnagyobb kastélykomplexuma stb.) tekintve nem lenne adekvát a szuburbán települések tág és egyre bővülő halmazába helyezni.

A poszt-szuburbán település legfontosabb kötelező jellemzői; a fejlett közlekedési hálózat, autópálya közvetlen közelsége, a központi magtelepülés gyors elérhetősége, ingázási többlet, a magas színvonalú oktatás, kereskedelmi és egyéb szolgáltató egységek nagyszámú jelenléte, sok munkahely (főként intellektuális munkát végzőknek) és innovációs bázisok. Ezek Gödöllőt kivétel nélkül jellemzik, még hozzá magas minőségben. Ez is megerősíti a város nagyfokú poszt-szuburbanizáltságának hipotézisét. A multifunkcionális város komplex vonzaskörzete, agglomerációs elhelyezkedéséhez és Budapest, mint 50-szer nagyobb gravitációs vonzást kifejtő centrumtelepülés közelsége ellenére rendkívül expandált, a szomszédos megyék tucatnyi településére és gyakorlatilag Pest megye teljes keleti részére kiterjed, valamint a statisztikai kistérségi lehatárolás által ide tartozó három város és nyolc községen kívül az összes határos, sőt nem közvetlen határral rendelkező kistérségre, sőt Budapest keleti kerületeire egyaránt erőteljes vonzhatással bír. Ezt alátámasztják a keresztingázási jellegzetességek, a helyi munkahelyek foglalkoztatottjainak lakóhelyadatai, az oktatási intézmények gyakran 40-60 km-t meghaladó mindenirányú távolságra hasonlóan erős vonzaskörzetei stb.

A társadalmi, gazdasági és egzisztenciális téren pozitívan változó Gödöllő városa a budapesti agglomeráción belül végbemenő régi-új centrumképződés iskolapéldája, amely által a központi magtelepülés mellett alsóbbrendű gravitációs csomóponttá válik, ennek következtében lassan, de permanensen recentralizációs folyamat kezdődött el a periurbánus térségben.

IRODALOM

- BARTA GY. (1999): Gazdasági folyamatok a budapesti agglomerációban In: Társadalmi-gazdasági átalakulások a budapesti agglomerációban I. pp. 131-143.
- BARTA GY. (2002): Budapest és az agglomeráció gazdasági szerepkörének átalakulása. Tanulmányok Budapest múltjából 30. pp. 201-216.
- BELUSZKY P. (1999): Magyarország településföldrajza, Dialóg Campus Kiadó, p. 584.
- BELUSZKY P. (1999): A budapesti agglomeráció kialakulása In: Társadalmi-gazdasági átalakulások a budapesti agglomerációban I. Regionális Kutatási Alapítvány, pp. 27-38.
- BORSODORF, A. (2005): Introduction: Évolutions postsuburbaines en Europe et dans le Nouveau Monde. *Revue Géographique de l'Est* 45.3-4. pp. 125-132.
- FISHMAN, R. (1987): Bourgeois Utopias, p. 241.
- GARREAU, J. (1991): Edge City: Life on the New Frontier, Anchor, p. 579.
- GILLI, F. (2009): Sprawl or Reagglomeration? The Dynamics of Employment Deconcentration and Industrial Transformation in Greater Paris. *Urban Studies* 46.7. pp. 1385-1421.
- HARTSHORN, T. (2003): From edge to edgeless city: The transformation of Metropolitan Areas: An Exploration. *Journal of Policy Analysis and Management* pp. 579-600.
- IZSÁK É. (2001): Szuburbanizáció és gazdasági fejlődés: Budaörs, a legsikeresebb magyar város In: Helyi fejlődés, intézmények és konfliktusok a magyarországi átmenetben, pp. 31-51.
- IZSÁK É. (2003): A városfejlődés természeti és társadalmi tényezői. Budapest és környéke, Napvilág Kiadó, Budapest, p. 177.
- KOVÁCS Z. (2006): Budapest elővárosi övezetének átalakulása a rendszerváltozás után In: Csapó T. – Kocsis Zs. (szerk.): Agglomerációk és szuburbanizálódás Magyarországon. Savaria University Press, Szombathely pp. 20-34.
- KOVÁCS Z. (2007): Urbanizáció és városfejlődés Kelet-Közép-Európában a rendszerváltás után In: A társadalomföldrajz világa, Szeged, pp. 355-369.
- SOJA E. – SCOTT, A. (1996): The city: Los Angeles and urban theory at the end of the twentieth century, University of California Press, Los Angeles, p. 486.
- SOJA, E. (2000): Postmetropolis: Critical studies of cities and regions, Oxford, p. 440.
- TÓTH G. (2004): Autópályák és a városi fejlődés. *Tér és Társadalom* 2004.2. pp. 36-50.
- Integrált Városfejlesztési Stratégia-Gödöllő (2008)
- KSH Statisztikai Évkönyvek (2009)
- http://www.insee.fr/fr/themes/document.asp?ref_id=1889